

PSALMI
Prijevod
fra Silvije Grubišić
1975.

Biblioteka
BIBLICA CROATICA

Niz
PSALMI

Glavni urednik
Danijel Berković

Uredništvo
Boris Beck, Danijel Berković, Nino Brozinčević

Preveo
Fra Silvije Grubišić

Urednik ovog izdanja
Nino Brozinčević

Korektura
Nino Brozinčević

Prijelom
Filip Vacek

Dizajn naslovnice
Iva Đaković

Tajnica uredništva
Monika Bajić

Tisak
Cro Graf, Jablanovec

Izdavač
Biblijski institut Zagreb

Za izdavača
Perry L. Steep

Godina izdanja
2021.

ISBN 978-953-8003-23-3

CIP zapis je dostupan u računalnome katalogu
Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu
pod brojem 001114971.

PSALMI

PRIJEVOD
FRA SILVIJE GRUBIŠIĆ
1975.

Biblijski institut - Centar biblijskih istraživanja

Hrvatski Psaltir

Psalmi su izraz javnog bogoštovlja i unutarnje pobožnosti, iskaz hvale i patnje, svjedočanstva života i smrti, egzistencijalni krik i smirenje duše. Već treći milenij bezbrojni čitatelji u njima nalaze odjeke svojih vlastitih lutanja i traženja, zbog čega su psalmi postali važan dio vjerske i kulturne baštine čovječanstva.

Psalmi su u hrvatski narod došli već u vrijeme Ćirila i Metoda, odnosno njihovih učenika, a otada su potvrđivali svoju prisutnost u nizu novih prijevoda. Postali su neizostavan dio molitve i umjetničkih djela te su utjecali na rad mnogih pjesnika, od Marka Marulića i Ivana Gundulića, preko Janka Polića Kamova i Miroslava Krležu, do Dražena Katunarića i Čede Antolića danas. Uglazbljeni psalmi pjevaju se svakodnevno u svim hrvatskim crkvama.

Hrvatska psaltirska baština sadrži brojne tekstove veoma visoke umjetničke vrijednosti te od široke kulturološke važnosti, a neki su od njih nedovoljno ili čak potpuno nepoznati javnosti, kako općoj, tako i stručnoj. Budući da je u današnje doba snažno oživio interes za biblijske tekstove, nakanili smo vratiti veliki dug vrijednim, a zanemarenim prevoditeljima.

Projekt *Hrvatski Psaltir* želi na jednom mjestu obuhvatiti hrvatske prijevode psalama radi upoznavanja stručne i šire javnosti s vrijednim tekstovima iz prošlosti, očuvanja hrvatske vjerske, književne i jezične baštine te posvješćivanja veze Gradišćanskih Hrvata s Domovinom. Time odajemo priznanje poslenicima koji nisu žalili truda i vremena da svojim suvremenicima prenesu ljepotu i važnost biblijskog teksta, ali želimo još nešto: njihove ćemo napore približiti današnjim i budućim čitateljima s nadom da će biti i više od čitatelja – da će biti molitelji i slavitelji.

UVODNA RIJEČ

Pred vama je četvrti svezak još jednoga hrvatskog prijevoda biblijske knjige Psalama u okviru projekta pod nazivom Hrvatski Psaltir. Cilj je tog pothvata, koji je započeo 2016. godine, u svescima i u izdavačkom nizu iznijeti na svjetlo dana neke od mnogih hrvatskih prijevoda biblijskog Psaltira. Riječ je o povijesnim prijevodima koji u jezičnom smislu uglavnom ne slijede hrvatski standardni jezik nego pripadaju nekoj od raznorodnih hrvatskih jezičnih inačica. Nakana je Hrvatskog Psaltira jednom godišnje objaviti jedan svezak ovih hrvatskih prijevoda Psalama.

Prvi svezak, objavljen 2017. godine, ujedno je i prvotisak rukopisnog prijevoda Antuna Vranića iz 1816. godine u kajkavskoj jezičnoj inačici hrvatskoga jezika. Drugi je svezak ugledao svjetlo dana 2018. godine, ovaj puta u prijevodu iz 2014. godine koji pripada jezičnoj varijanti gradišćansko-hrvatskog jezika. Treći je svezak objavljen 2020. godine s prijevodom fra Luke Bračanina iz 1598. godine u čakavskoj inačici.

Četvrti svezak Psaltira koji sada objavljujemo prijevod je fra Silvija Grubišića i pomalo odskače od prethodno objavljenih povijesnih hrvatskih prijevoda te pripada hrvatskoj jezičnoj varijanti izvan hrvatskoga standardnog jezika. Koji je dakle razlog tome što smo se odlučili objaviti prijevod fra Silvija Grubišića iz 1975. godine? Povod je tome dvojake naravi. Prvo, fra Silvije Grubišić je kao biblijski prevoditelj izuzetno malo istraživan, proučavan i nedovoljno (pre)poznat, iako se njegov prijevod Petoknjižja nalazi u tzv. Zagrebačkoj Bibliji u izdanju Kršćanske sadašnjosti. Od hrvatskih biblijskih prevoditelja samo se nekolicina redovito spominje, a Grubišić nije među njima. Drugi razlog objavljivanja ovog prijevoda leži u tome što je on u odnosu na mnoge druge hrvatske prijevode vrlo osobit, neuobičajen, sa svojim prevodilačkim rješenjima i leksikom za prosječnog čitatelja čak pomalo i šokantan. Zamjetna je i zapanjujuća bliskost s hebrejskim izvornikom, unatoč nekim upitno obrazloženim tvrdnjama o tome kako Grubišić nije prevodio s izvornika. S obzirom na to da je Grubišićev rad nedovoljno istražen, ovakve ocjene mogu se doimati nepreciznima. Iz tog

razloga, izdavanjem ovog prijevoda Psaltira želimo ponuditi mali doprinos pomnijem i sustavnijem istraživanju rada ovoga biblijskog prevoditelja.

Uredništvo

O PREVODITELJU

Činjenicu da je postala daleko najprodavanijom i najčitanijom knjigom na svijetu i da je u tolikoj mjeri utjecala na stvaranje zapadne kulture i civilizacije, uz svoje autore koji su dijelom ostali anonimni, Biblija ima najviše zahvaliti svojim prevoditeljima. Vrlo malen je broj ljudi koji Bibliju mogu čitati na izvornim jezicima, na kojima su napisani njezini pojedini dijelovi, dok su svi drugi upućeni na prijevode, kako bi je mogli čitati na svom materinjem jeziku. Danas u svijetu postoji 3.000 različitih prijevoda što cjelovite Biblije, što pojedinih njezinih dijelova.

Židovi su uvijek s ponosom isticali kako je, uz obećanu zemlju u kojoj su se po Božjem obećanju nastanili, Biblija njihov »nosivi zavičaj«. A to znači da je i u uvjetima gubitka svoje zemlje te prisilnoga života u izgnanstvu Židovima Biblija predstavljala neotuđiv duhovni zavičaj. U njoj su nalazili duhovni dom, iz nje su crpili utjehu i ohrabrenje, ona je hranila njihovu nadu u ponovnu slobodu i povratak na očinska ognjišta. Isto tako želimo naglasiti veliku sličnost i važnost dijaspore i u slučaju prijevoda Psaltira s hebrejskog na hrvatski jezik od strane fra Silvija Grubišića, kojemu je posvećen ovaj predgovor.

Našavši se na početku svoga svećeničkog života u vrlo brojnoj hrvatskoj dijaspori Sjedinjenih Američkih Država i Kanade, Grubišić se našao među brojnim hrvatskim vjernicima koji su bili gladni riječi Božje, a nisu je mogli čitati na engleskom jeziku koji su mnogi od njih tek oskudno poznavali, a da ne govorimo o izvornim jezicima na kojima je Biblija pisana. Tu potrebu Grubišić nije mogao zadovoljiti ni možebitnom narudžbom biblijskih izdanja iz Domovine, u kojoj situacija također nije bila dobra. Ostala mu je jedina mogućnost, zasukati rukave i dati se sam na prevođenje Biblije, iako za to nije bio ni na koji način pripreman ni kvalificiran. I upravo to, ta zadivljujuća hrabrost i odlučnost dati se na tako zahtjevan posao, otkriva nam kako je fra Silvije u svome karakteru imao pravu biblijsku crtu neograničenog pouzdanja u Boga.

Tko je fra Silvije Grubišić? Hercegovački franjevac koji je svoj filozofsko-teološki studij završio 1935. godine na Franjevačkoj teologiji u Mostaru, da bi te iste godine bio zaređen za svećenika, a već 1938. odlazi u Franjevačku kustodiju u SAD, gdje obnaša različite službe. Prvo je bio župni pomoćnik, a potom i župnik u Hrvatskoj župi Sv. Marije u Steeltonu. Od 1941. do 1949. boravi u Chicagu, gdje uređuje *Hrvatski katolički glasnik* i *Hrvatski kalendar*. Nakon toga djeluje kao župnik u Milwaukeeju (1949. – 1950.), gdje je sagradio i crkvu, potom u Ambrigeu (1952 – 1955.), New Yorku (1964. – 1968.), Sault Ste Marie (1969. – 1970.), Sharonu (1981. – 1982.). Te godine imenovan je župnim pomoćnikom u West Allisu, gdje je i preminuo 12. svibnja 1985. u 75. godini života. Osim pastoralne službe u brojnim hrvatskim župama, fra Silvije je u nekoliko navrata obnašao dužnost gvardijana u samostanu u Chicagu i prokuratora Kustodije.

U njegovu kratkom životopisu nigdje nema ni riječi o tome da se na bilo koji način izdaljega pripremao na prevođenje Biblije. Poslije završenog osnovnog filozofsko-teološkog studija na Franjevačkoj teologiji u Mostaru, nije pohadao nikakav poslije-diplomski studij, a da ne govorimo o sustavnom učenju biblijskih jezika. Niti mu je starješinstvo Provincije to nudilo, niti je on sam to tražio. A kako se u njemu rodila ideja o prevođenju cjelovite Biblije, sam o tome svjedoči. Prvo, izražava svoje čuđenje da se Stari i Novi zavjet tiskaju odvojeno, polazeći od osnovne istine njihova teološkog jedinstva koje se ne smije zanemariti ni takvim odvojenim tiskanjem. Evo njegovih riječi: »Meni nije nikako moglo pod kapu ovako često izdvajanje Novoga zavjeta bez Staroga (t.j. u novije vrijeme u nas). Činilo mi se kao sječenje zdravog jedrog stabla u cvatu. Može li odsječeni dio, makar posaden u najbolje tlo, pravo dozreti i najbolje plodove donijeti?

Uto mi dopadne ruku Hebrejska Biblija. Sa svim znanstvenim aparatom obuhvaća malo više od 1400 stranica. Nabavim više gramatika i rječnika. Služba, na koju sam poslije stavljen, tražila je da najviše vremena provodim u svojoj sobi. Nećim sam se morao zabavljati. Stoga se prihvatim prevođenja Staroga zavjeta. Počnem najprije s Knjigom Joba. Smatraju je najtežom.

Ako ustrajem do kraja, velim, druge će biti lakše. Prevedem i Velepjesan. U Zagrebačkom se izdanju Biblije iz 1968. u Uvodu u Knjigu Joba napominje: *Ovdje-ondje poslužio nam je i rukopisni prijevod Silvija Grubišića*. Kad sam to pročitao, osobito kad sam vidio Petoknjižje u svom prijevodu u onom uglednom izdanju, osjetio sam se osokoljenim i nastavim radom« (S. Grubišić, *Pripovijest o Bibliji, S puta po biblijskim zemljama*, Chicago 1979, str. 183).

Mojsijevo petoknjižje, koje je u njegovu prijevodu 1968. godine ušlo u prvi prijevod cjelovite Biblije na hrvatskom jeziku, samo je dio Grubišićevog cjelovitog prijevoda Staroga zavjeta pod nazivom »Hrvatska Biblija« (Hrvatska Biblija. Stari zavjet, preveo i popratio razjašnjenjima Silvije Grubišić, franjevac, sv. I. – VIII, Chicago 1973. – 1984.). U predgovoru Iseljeničkom izdanju Petoknjižja u svibnju 1973. godine (8. izdanje) Grubišić žali što je tako loša oprema njegovih svezaka i priželjkuje da se to promijeni. On doslovce kaže: »*I ovo naše Iseljeničko izdanje Biblije je rutavo vanjskom opremom. Hoće li se ikad zaodjenuti pravom, privlačivom vanjskom opremom, dostojnom Svete Knjige?*« Ipak, njemu je bilo najvažnije da Sveto pismo u hrvatskome prijevodu što prije stigne do onih kojima je bilo namijenjeno, do čitatelja. Zato je i žurio s tiskanjem svakoga pojedinog sveska.

Grubišić se nije ograničio samo na Stari zavjet, već je imao namjeru prevesti i Novi. To nam otkriva jedan letak priložen sedmom svesku koji sadrži male proroke, a na kojem stoji: »*Dostavljamo Vam dva sveska Hrvatske Biblije, II. u drugom izdanju i TISKAN te VII. svezak. Kako vidite na crtežu, još nam ostaje prevesti Novi zavjet, svega tri sveska, dok je cijeli Stari zavjet, njegovih osam svezaka već prevedeno, a VIII. svezak bit će objavljen slijedeće, 1984. godine.*« Njegova opaska s obzirom na drugo izdanje II. sveska, da je »tiskan«, mogla bi značiti da je prvo izdanje bilo šapirografirano. Kako znademo, planirani prijevod Novoga zavjeta Grubišić nije uspio dovršiti, iako je radio na njemu, jer ga je zatekla prerana smrt.

No to nije bio razlog da se njegov Stari zavjet ne »zaodjene pravom, privlačnom vanjskom opremom« – kako on sam priželjkuje. Ta njegova želja ostvarena je o 100. obljetnici njegova

rođenja, 2010. godine. U zajedničkom izdanju Naših ognjišta iz Tomislavgrada, Kršćanske sadašnjosti i Hrvatskog biblijskog društva iz Zagreba tiskana je cjelovita Biblija, Stari i Novi zavjet, pod pomalo neobičnim naslovom »Franjevačka Biblija«. Na naslovnoj stranici također je naznačeno da je to bibliofilsko izdanje, što znači da ta Biblija nije u prvome redu namijenjena tržištu kako bi konkurirala drugim izdanjima. Ona je tiskana zato što se željelo u primjerenom obliku za budućnost sačuvati jedan vrijedan prijevod Biblije koji bi bez toga brzo pao u zaborav. A riječ je o prijevodu Biblije dvojice hercegovačkih franjevaca koji su u prošleme stoljeću živjeli i djelovali u hrvatskoj dijaspori, točnije u Americi. Uz prijevod Staroga zavjeta od fra Silvija Grubišića, u Franjevačku Bibliju je ušao prijevod Novoga zavjeta od fra Gracijana Raspudića.

Kako je već rečeno, fra Silvije Grubišić je preveo cijeli Stari zavjet s hebrejskoga na hrvatski, izdajući ga postupno u osam svezaka, onako kako je dovršavao pojedini dio. Nastavio je prevoditi i Novi zavjet, ali ga nije uspio dovršiti jer ga je 1985. u tome spriječila iznenadna smrt. Spomenute sveske fra Silvije je izdavao pod zajedničkim nazivom »Hrvatska Biblija«. To je u uvjetima života u dijaspori za Hrvate imalo prepoznatljivu poruku: Biblija na hrvatskome jeziku za Hrvate u tuđini. Upućeniji znaju da je Grubišićev prijevod Mojsijeva Petoknjžja ušao u prvo izdanje cjelovite Biblije na hrvatskome jeziku 1968. godine u Zagrebu, u izdanju izdavačke kuće Stvarnosti. Izdavačka prava uskoro je od te kuće kupila Kršćanska sadašnjost pa je otada ta Biblija tiskana u više izdanja, a općenito je poznata pod nazivom »Zagrebačka Biblija«.

Fra Gracijan Raspudić je, neovisno o fra Silvijevu projektu prijevoda cijele Biblije, s grčkoga preveo Novi zavjet na hrvatski. Taj prijevod je doživio domovinsko izdanje 1987. godine. Tiskan je u Sarajevu u zajedničkom izdanju Provincijalata Hercegovačkih franjevaca (Mostar), Teološke biblioteke (Sarajevo) i Kršćanske sadašnjosti (Zagreb), ali je nažalost tiskan na vrlo lošem, za biblijska izdanja neprimjerenom papiru, pa je u široj javnosti ostao gotovo nezapažen. Slično kao i Grubišićevi pojedinačni svesci sa starozavjetnim knjigama, i Raspudićev Novi zavjet vadio je za primjerenijim izdanjem.

Kako se rodila ideja »Franjevačke Biblije«? Govoreći na znanstvenom simpoziju u Zagrebu 2001. godine o problemima prevođenja Biblije, poznati hrvatski jezikoslovac, akademik Stjepan Babić pozvao je crkvenu javnost »da se izdaju prijevodi Biblije koji su ostali u rukopisu, ne onako luksuzno kao Kašićeva Biblija, već primjereno prilikama, jer bi tako bila obogaćena naša biblicistika« (S. Babić, *O današnjim problemima prevođenja Biblije*, Jezik, br. 49, 43-55, str. 55). Sudioniku toga simpozija fra Ivanu Dugandžiću i piscu ovih redaka isti čas se nametnula misao kako bi bilo dobro povezati Grubišićev prijevod Staroga zavjeta i Raspudićev prijevod Novoga zavjeta i izdati ih kao cjelovitu Bibliju hrvatske dijaspore te tako odati priznanje toj dvojici zaslužnih franjevaca za njihovu ljubav prema Svetom pismu i uloženom trudu da ga na hrvatskom jeziku učine dostupnim Hrvatima daleko od Domovine.

Budući da u sadašnjim uvjetima izdavanja Biblije u Domovini Grubišićev naziv »Hrvatska Biblija« nema više svoju izvornu poruku, trebalo je naći novi prepoznatljiv naziv. Kako bi se naglasile zasluge te dvojice vrijednih franjevaca u nastanku ove Biblije, izdavači su se složili da bi bilo dobro nazvati je »Franjevačka Biblija«. U toj sintagmi izraz »franjevačka« ima isto značenje kao primjerice »zagrebačka«, »jeruzalemska« i sl., jer Biblija je samo jedna i jedincata, a njezini prijevodi su različiti i brojni.

Kako smo već naglasili, u uvjetima života u tuđini rodila se potreba prvoga prijevoda Biblije uopće. Zbilo se to u velikom egipatskom gradu Aleksandriji u 2. st. pr. Krista, gdje se nalazila velika židovska naseobina. Povjesničari procjenjuju da je od oko pola milijuna stanovnika toga velikog grada svaki deseti bio Židov. Budući da većina njih više nije znala hebrejski jezik, već je govorila grčki koji je tada bio svjetski jezik, rodila se potreba prijevoda Hebrejske Biblije na grčki. To je poznati prijevod Septuaginte ili Sedamdesetorice (LXX), jer su prema predaji na njemu radila sedamdesetorica prevoditelja.

O toj sudbinskoj povezanosti Biblije i života dijela izraelskoga naroda u dijaspori Grubišić kaže: »Uz biblijsko doseljeničko začetništvo, velik dio posla, onog ljudskog dijela: pisanja, prevođenja, izdavanja i čuvanja Biblije u starini su obavljali baš doseljenici.

Židovski su doseljenici u Egiptu prvi preveli Hebrejsku Bibliju na grčki jezik i tim zadužili ne samo svoj narod nego i cijelo čovječanstvo«. To je istina, jer ubuduće su i Grci i Rimljani mogli čitati Bibliju na grčkome jeziku. A Septuaginta je i prvim kršćanima koji su potjecali iz različitih naroda služila kao njihovo Sveto pismo.

I Grubišićev projekt Hrvatske Biblije ima sličnu povijest nastanka. I on se rodio iz potrebe da Hrvati u Americi imaju Sveto pismo na svome materinjem jeziku. U predgovoru trećem izdanju Mojsijeva Petoknjžja 1973. godine, pet godina nakon pojavljivanja Zagrebačke Biblije, fra Silvije Grubišić o toj potrebi kaže: »Prevođenja Biblije na hrvatski jezik, barem djelomično, morala su biti vršena u najstarijim vremenima, jer je to zahtijevalo kršćansko bogoslužje, koje se je kod Hrvata od davnine obavljalo na narodnom jeziku. Prije pet godina cijela je Biblija izdana u Zagrebu u stotisućnoj nakladi. Domovinska javnost to je izdanje toplo prihvatila i veselo pozdravila. Kritika je ipak zapazila u prijevodu stanovitu neujednačenost. To je jedan razlog da smo mi nastavili s prevođenjem. Ima i drugih. Nova značenja postizavana suvremenim otkrićima na biblijskome polju valja unositi i u Hrvatsku Bibliju«.

Budući da su, uz Grubišićevo Mojsijevo Petoknjžje, kao predlošci za Stari zavjet korišteni radovi različitih prevoditelja, tekst Zagrebačke Biblije nije ni mogao biti ujednačen. To je Grubišiću bio dovoljan razlog i poticaj da nastavi prevoditi cijeli Stari zavjet. Još je zanimljiviji njegov drugi razlog: »nova značenja postizavana suvremenim otkrićima na biblijskome polju«. To znači da je on budno pratio razvoj biblijske znanosti te je nove spoznaje o povijesti nastanka biblijskog teksta i značenja pojedinih izraza ozbiljno uzimao prilikom prevođenja. Koliko je u tome uspio, pitanje je na koje je moguće odgovoriti tek vrlo stručnom i ozbiljnom analizom njegova prijevoda.

Osvrćući se na skućene okolnosti svoga prevođenja u iseljeništvu i na lošu kvalitetu tiska, fra Silvije izriješkom žali što je njegovo iseljeničko izdanje vrlo skromno opremljeno, što je neprimjereno svetosti Riječi Božje, izražavajući pritom oprezno pritajenu nadu da će se to kad-tad promijeniti, ne zaboravljajući

izraziti zadovoljstvo i zahvalnost i za to što je postigao: »No i ovakvo kakvo jest, naša je dvostruka svetinja: iz nje nam govori Bog; ona je čuvarica našeg materinjeg, hrvatskoga jezika.«

Grubišić se osvrće i na problematiku samog prevođenja, nastojeći čitatelju pomoći da bolje shvati razliku u prijevodima. U bilješci uz prijevod Ps 1 čitamo njegov komentar: »Upadno je razlikovati se od drugih prevoditelja. U najmanju ruku čitatelji će pitati: Zašto to? Prijevod s jednog jezika na drugi, kao mnogo štošta drugog, ovisi o ukusu. Jedan prevoditelj može više cijiniti vjernost izvorniku, dok se drugi može više zanositi izražajem jezika na koji prevodi. Osobno držim, da je glavnije prevoditi vjerno, pogotovo ako se izvorna misao da stilski lijepo izraziti vjernim prijevodom.«

U tim zadanim okvirima Grubišić se trudi prevoditi što vjernije izvorniku. Njegov hrvatski jezik je osebujan, što se prepoznaje već u nazivima pojedinih starozavjetnih spisa: Brojidba u pustari (Knjiga Brojeva), Tumačenje zakona (Ponovljeni zakon), Životne upute (Mudre izreke), Velepjesan (Pjesma nad pjesmama), Predsjedatelj (Propovjednik). Time želi sadržaj pojedinih knjiga konkretnije istaknuti i približiti čitatelju. No čini se da barem u prvome slučaju u tome nije posve uspio. Izraz »Broidba u pustari« doduše je bolji nego odveć apstraktan ustaljeni izraz »Knjiga Brojeva«, jer doista se radilo o brojidbi ili brojenju naroda. Ali ostaje pitanje, je li pustara bolji izraz od pustinje?. Pustara naime označava zemljište koje se ne obrađuje, pa je zaraslo u korov, a pustinja je neplodno i neobrađivo tlo koje je bliže stvarnosti opisanoj u Bibliji.

Ovdje nas posebno zanima III. Svezak Grubišićeva prijevoda Hrvatske Biblije, to jest njegov prijevod Psalama. Taj svezak ugledao je svjetlo dana 1975. u New Yorku s posebnom posvetom: »Njegovoj Uzoritosti hrvatskom kardinalu Dr. Franji Šeperu za prve riječi bodrenja na ustrajanju prevođenja posvećuje prevoditelj«. Tom posvetom Grubišić otkriva da je njegov rad bio prepoznat i cijinjen od samog vrha domovinske Crkve, što je doživljavao kao dragocjen poticaj i ohrabrenje da ustraje u tom zahtjevnom poslu. U predgovoru otkriva kako je prije nego se dao na prevođenje Psalama, imao duboko osobno iskustvo moljenja Psalama, što ga je dodatno ojačalo u njegovu pothvatu.

Psalmi su oduvijek smatrani čudom vjere i molitve židovskog naroda koji u njima Bogu zahvaljuje na svemu što je on tom narodu darovao u Zakonu i Prorocima. To su doista čudesna svjedočanstva vjere izabranog Božjeg naroda koja je on, u p-sve različitim iskustvima života znao pretočiti u molitvu. Ta iskustva sežu od krajnje tjeskobe i žalosti, na jednoj do radosti i ushićenja, na drugoj strani. Stoga u Psaltiru prevladavaju dvije suprotne vrste psalama: tužbalice i hvalospjevi, imajući dakako u vidu različite nijanse. Starozavjetni molitelj svoje tjeskobno stanje iznosi pred Bogom u obliku tužbalice ili prigovora zašto ga je zaboravio, ne zato što bi time Bogu htio okrenuti leđa, već iz dubokog povjerenja u Boga saveza kojemu sve može povjeriti i reći. On je svjestan da ni radost i sreća nisu same po sebi razumljive, već su dar Božji čovjeku kojega ljubi i koji se tako pokazuje kao uzdržavatelj svoga stvorenja. Molitelj kojega susrećemo u Psalmima nije u svojoj nevolji beznadno očajan, već s pouzdanjem pred Bogom »izlijeva svoje srce« (Ps 62,9; 102,1; 142,3), vapeći Bogu »iz dubine« (Ps 89,29; 119,138; 145,13; 146,6) i nakon toga više nema iskustvo napuštenosti već Božje blizine. Svatko tko proživljeno moli Psalme i znade u njima otkriti slično iskustvo, nikad neće u svojoj nevolji biti sam, jer u Psalmima preda nj stupa Bog kao čvrsta utvrda protiv svih dušmana (Ps 61,4; 71,3). To je možda najsnažnije izrazio autor Ps 18, uvjeren da »sa svojim Bogom preskače zidine« (Ps 18,30). Zato je židovska hasidska predaja to iskustvo sažela u poznatu rečenicu: »Ne očekuj čuda već moli psalme!« Ta rečenica ne niječe mogućnost izvanrednog Božjeg zahvata, o čemu Biblija često svjedoči, već naglašava važnost svakidašnje vjere što se dokazuje u ustrajnoj molitvi psalama, što opet potvrđuje da su Psalmi Židovima tijekom duge i mučne povijesti bili i molitvenik i pjesmarica. Sve je to imao na umu fra Silvije Grubišić kad je već sa svojim III. sveskom čitateljima ponudio Psalme da i njima budu i molitvenik i pjesmarica.

U kraćem predgovoru svom prijevodu Psalama Grubišić posebno ističe njihove dvije osobine, jedna je više literarne, a druga teološke naravi. U literarnom smislu Psalmi su čovjekov odgovor u obliku molitve na ono što je Bog svome narodu dao u Tori i

Prorocima. Stvorivši jednom takve tekstove, autori Psalama su omogućili svakom čovjeku i u svako vrijeme da, moleći Psalme, i sam stupi u kontakt s Bogom i njemu povjeri svoj život. Grubišić to izriče ovim riječima: »Dok druge biblijske knjige sadrže riječi, koje Bog na svoj način upravlja čovjeku, dotle su Psalmi riječi, što ih čovjek može upraviti Bogu. I to svaki čovjek bez razlike: svetac i grješnik, učeni i neuki«.

Grubišić ozbiljno uzima u razmatranje činjenicu da su Psalmi pjesnički tekstovi, pa je zbog toga i njihovo prevođenje posebno zahtjevno i osjetljivo, jer »pjesništvo, osobito ono, koje je igralo tako važnu ulogu kroz toliko vjekova u misli i pobožnosti, ne može se lako privezati za jedno gramatičko značenje riječi i izraza«. Uspoređujući njegov prijevod s prijevodom Psalama u Zagrebačkoj Bibliji, na koji se već nekako naviklo naše uho, osjetit ćemo znatnu razliku i u izboru glagolskih vremena i gramatičkog značenja pojedinih riječi, a posebice u izboru nekih jezgrovitih, ali u hrvatskom jeziku neuobičajenih izraza, o čemu će kasnije biti riječi.

Druga osobina Psalama koju Grubišić posebno apostrofiraju, a koju smo nazvali teološkom odnosi se na temu uskrsnuća, odnosno na pitanje, može li se njezin trag osjetiti u pojedinim psalmima. U traženju odgovora na to pitanje, fra Silvije prisjeća se franjevačkog samostana na Alverni u Italiji i svog iskustva koje je imao tamo moleći Psalme. Govoreći o sebi u trećem licu, prisjeća se kako su ga fratri iz tog samostana uvjerali »da s vrha može vidjeti svoju domovinu Hrvatsku. Obuzet pustom željom da je vidi, pa makar izdaleka, pohrlio je k vrhu što su ga noge nosile. Dugo je zrio u pravcu Hrvatske, ali ništa od nje nije mogao ugledati. Kad se razočaran vrati u samostan, rekoše mu da mu je možda smetala jesenjska magla. Daljina, magla ili možda slabost njegova vida, ali on nije mogao vidjeti svoje Domovine ni sutra, ni prekosutra Ipak je on znao u kojem se pravcu nalazi njegova Hrvatska Nadasve, znao je, da će se jednom vratiti u Hrvatsku i u njoj biti sretniji nego u hladnoj tuđini.«

Ta potreba da pogledom obuhvati svoju Domovinu, iako je trenutačno bila spriječena maglovitošću i nejasnoćom, nije prestala postojati niti je ta spriječenost utjecala na postojanje

njegove Domovine. To Grubišiću služi kao usporedba s nazočnošću istine Uskrsnuća u Psalmima. Napominjući kratko kako se u stručnoj literaturi tvrdi da ta istina nije izvorno biblijska već »da je pozajmljena od Iranaca; da je Stari Zavjet ne poznaje do Helenističkog doba«, Grubišić, odgovarajući na to, nastavlja: »Ne jedan čitatelj snebivao se od čuda i pitao: Je li moguće, da ova stožerna istina Božje objave nije sadržana u Starom zavjetu?«, pa odlučno odgovara: »Jest, u Psalmima. Trebalo je samo njih pravo shvatiti. To je išlo sporo. Nije ni čudo, kad se zna, što je sve izvornik Psalama proživio: toliko različitih izdanja i prepisivanja od toliko ruku, kroz toliko stoljeća. Nije dostajalo i najodličnije poznavanje samo hebrejskoga jezika, nego je trebalo upregnuti u pomoć spise sličnih jezika, kako su govoreni u doba sastavljanja Psalama. Takvu je pomoć zaista pružilo otkriće Ugaritskih spisa 1928.«

Upoznavši potom ukratko čitatelja s tim otkrićem i njegovim značenjem za suvremenu Biblijsku znanost, Grubišić nastavlja: »Usporedbom hebrejskog i ugaritskog jezika otklonjeno je mnoge teškoća iz biblijskog izvornika i steklo se novih uvida, posebno u Psalme. Američki isusovac Mitchel Dahood, profesor na Papinskom institutu u Rimu, dao se svim žarom na prevodenje Psalama i dovršio ga prije pet godina te izdao svoj prijevod u tri debela sveska poprativši ga bogatim bilješkama.«

Uz prijevode pojedinih psalama fra Silvije navodi imena nekoć poznatih i priznatih stručnjaka na tom području (Gunkel, Ehrich, Mowinckel), ali nikoga tako često kao spomenutog Dahooda, što i sam ističe, zaokruživši pritom i svoje iskustvo sa Psalmima na Alverni: »U spremanju ovog hrvatskog prijevoda Psalama mi smo se njim obilno služili i prihvatili njegove poglede na mjestima, koja se smatraju prijepornim i gdje nas je izlaganje uvjeralo, da je stajalište ovog prevoditelja barem vjerojatnije od drugih. U uvodima i bilješkama ovog našeg sveska takva će mjesta biti označena. Iz njih će se vidjeti, da pisci Psalama vjeruju u Uskrsnuće; da će negdje s Bogom živjeti poslije smrti i kroz svu vječnost. Njihovo je vjerovanje, istina, koji put nejasno izraženo, kao maglom zastrto, ali svejedno, u nj su čvrsto uvjereni kao i naš hodočasnik na Alverni. On nije mogao vidjeti svoje hrvatske

domovine, ali je znao, da se nalazi s onu stranu Jadrana i da će se jednom i sam u njoj naći.«

Uz vrlo osoban i zanimljiv predgovor, Grubišić je svoj prijevod Psalama popratio i kraćim uvodom u kojemu čitatelju nudi neke korisne informacije o književno-teološkoj naravi tih po mnogočemu posebnih biblijskih tekstova, o povijesti njihova nastanka, međusobnoj povezanosti, mjestu i ulozi u životu starozavjetnog naroda Božjega, kao i u tumačenju Isusova poslanja te u životu prve Crkve. No to nije sve. On je i prijevod svakog pojedinog psalma popratio kratkim uvodom u kojemu nastoji pobliže odrediti vrstu dotičnog psalma. Pritom polazi od općeprihvaćene podjele Psalama na hvalospjeve, tužbalice i poučne psalme, uzimajući uvijek u obzir nijanse u razlikama unutar pojedinih skupina. Uz taj kratki uvod, Grubišić je prijevod svakog pojedinog psalma popratio i bilješkama koje su donesene ispod teksta dotičnog psalma (fusnote), a pisane su sitnijim slovima kako bi se lakše razlikovale. Tu će čitatelj naći odgovor na pitanje, zašto se prijevod razlikuje od drugih prijevoda i zašto se prevoditelj opredijelio za te, a ne neke druge slične izraze.

Na to pitanje on nastoji odgovoriti u prvoj bilješci uz Ps 1 kojim započinje Psaltir i koji je redaktor Psaltira svjesno izabrao i dao mu ulogu portala, to jest vrata u čarobnu zgradu Psalama. Tu čitamo: »Jedan prevoditelj može više cijeniti vjernost izvorniku, dok se drugi može više zanositi izražajem jezika, na koji prevodi. Osobno držimo, da je glavnije prevoditi vjerno, pogotovo ako se izvorna misao da stilski lijepo izraziti vjernim prijevodom. E dobro. Prvu riječ prvog psalma prevode: **Blago!** U drugim jezicima također isto tako, iako je u hebrejskom upotrebljena imenica **ašre**. Mislimo da se u hrvatskom **ašre** izražava lijepo, ako se prevede imenično, kako smo preveli. Istodobno je prijevod vjeran izvorniku. Nastojat ćemo postupati prema ovom pravilu i na drugim mjestima. Tako zaista radimo već u drugom stihu. Mjesto uobičajenog izraza: **ne slijedi savjeta**, prevodimo **asah** sa **vijećanje**. Prema rječniku riječ znači i ovo, a više je u duhu hebrejskog jezika, koji se odlikuje opipljivošću izražaja. Poznavatelji jezika opravdavaju prevodenje **derek** sa **skupština**, umjesto starog **put**.«

Nastojeći ostati što vjerniji izvorniku, Grubišić kadikad bira rješenja koja odudaraju od ustaljenog prijevoda, pa će čitatelj ostati iznenađen, pa i zbunjen u susretu s nekim njegovim izrazima. Budući da ovo nije nikakva stručna kritika njegova prijevoda, već samo predgovor, navest ćemo samo nekolicinu primjera kako bismo čitatelju skrenuli pozornost na razloge koji su Grubišića naveli da izabere ta rješenja.

Nakon što je autor Ps 2 u prva dva retka izrazio stanovito čuđenje nad drskošću zemaljskih vladara i moćnika u ophode-nju s Jahvinim Pomazanikom, naviknuti smo da u r. 3 čujemo njegov odlučan poziv: »*Skršimo okove njihove*«, dok nas Grubišić iznenađuje svojim prijevodom: »*Raskinimo njihove gužve*«, da bi u bilješci dao tumačenje značenja posve iznenađujućeg pojma »gužve«. Pritom su odlučujuće dvije stvari: povijest nastanka toga psalma i široko značenje izvornog pojma *masarot*. Grubišić kaže: »Negve, okovi, lisičine riječi su, koje pretpostavljaju neku kovinu, gvožđe. A u doba nastanka psalma, 10. stoljeće prije Krista, po svoj prilici, željezo je još bila rijetkost. U Palestini su Filištejci imali monopol nad željezom. Stoga **masarot** mora označivati **gužve**. Do njih je bilo lako doći; prave se od pruća. Konopljika, vrbovina, lozovina, bjelolozza za gužve su ko stvoreni.«

Ništa manje ne iznenađuje i Grubišićev prijevod Ps 4,7: »*Govore mnogi: "Tko će nam kišu dati?"*« Taj redak u Zagrebačkoj Bibliji glasi: »*Mnogi govore: "Tko će nam pokazati sreću?"*« Zašto je Grubišić ovdje apstraktni i vrlo široki pojam sreću zamijenio s konkretnim pojmom kiša? Pozivajući se na M. Dahooda, on u bilješci objašnjava: »Određiti pravo značenje može se samo riječju **toḇ**; koja prvotno znači **dobro**. Temeljeći na drugim tekstovima, Dahood objašnjava, da riječ na ovome mjestu znači **kiša**, najveće dobro za sušnu Palestinu. U Knjizi Tumačenja Zakona, 28,12 riječ se zaista upotrebljava u tom smislu, mada se u našem prijevodu ondje kaže samo **nebeske riznice**, dok bi bilo jasnije i bolje reći: **kišna nebeska riznica**.«

Kad molitelj Ps 16, u kojem r. 3 glasi: »*Za svetima što su u zemlji sav plamtim od čežnje*«, taj redak pročita u Grubišićevu prijevodu, gdje on glasi: »*Božanstva, koja tim u zavičaju smatrah, oni naduveni, za kojima žudih*«, mora se nužno zapitati: tko

je taj molitelj? Odgovor nudi kratki uvod u taj psalam, gdje se Grubišić opet oslanja na Dahooda: »O ovome se psalmu mnogo i različito raspravljalo i tvrdilo. Suglasnost još nije postignuta Tako Dahood, razlikujući se od prijašnjih i od suvremenih tumačitelja, dosta uvjerljivo piše, da je ovo ispovijest vjere jednog obraćenog Kanaanca na jahvizam. Psalmom obraćenik nabraja blagodatni koje uživa u novo stečenoj vjeri.«

Grubišić vrlo hrabro nudi neobično rješenje i u jednom od najpoznatijih psalama, pokorničkom Psalmu 51. Navikli smo da se psalmist Bogu obraća riječima: »*Evo, ti ljubiš srce iskreno, u dubini duše učiš me mudrosti*« (r. 8) i da ga zatim moli: »*Poškropi me izopom da se očistim, operi me, i bit ću bjelji od snijega!*« (r. 9). U Grubišićevu prijevodu to glasi: »*Budući da ti je milija istina od spretnosti u vraćanju, uči me mudrosti*« (r. 8). »*Razgriješi me, i čistiji bit ću od vode, što ključa, operi me, i bijelit ću se bjeljim od snijega*« (r. 9). Tako upadljivu razliku u prijevodu r. 8 Grubišić objašnjava religijsko-povijesnim razlozima kad u bilješci kaže: »Redak je dosad preveden nejasno. Ovdje mu je značenje: psalmist zapostavlja kanaansko vraćanje pravoj izraelskoj mudrosti i moli Boga da ga o njoj uči«. Razliku u prijevodu r. 9 objašnjava vjernošću izvorniku kad kaže: »Vjeran prijevod traži ovako u ovome retku. Mislimo, da nije previše u sukobu s jezičnim pravilima. Kažemo **raskraljiti**, **razriješiti**. – čast **izopu**, ali ovdje nije nikad ni nikao. Potreba poredbe s drugim stihom **bijelit ću se bjeljim od snijega** traži bistru vodu iz izvora.«

Objašnjenje traži i Grubišićev prijevod Ps 93,3: »*Morske se vode digoše, Gospodine, digoše se morske vode bučnom hukom, podigoše svoje silne valove*«, umjesto ustaljenog: »*Rijeke podižu, Jahve, rijeke podižu glase svoje, rijeke podižu svoj bučni huk*«. On prvo u kratkom uvodu u Ps 93 podsjeća: »Iz našeg prijevoda, u kojem smo prihvatili nove zaključke prema US, vidi se da se ovim kratkim psalmom veliča Gospodnje kraljevanje, započeto pobjedom nad praiskonskim silama Zla«, da bi u bilješci nastavio nešto konkretnije: »Hebrejska riječ **naharot**, od **nahar** ima višestruko značenje: svjetlost, rijeke, struja itd. U engleskim prijevodima upotrebljavaju ovdje **floods**, **ocean**, **ocean currents**. U pomanjkanju boljeg izraza

mi prevodimo s morske vode. To je svakako smisao, koji mi želimo dati ovome mjestu.«

Odvelo bi nas daleko kad bismo željeli upozoriti na sva druga neuobičajena i osebujna rješenja u prijevodu Psaltira fra Silvija Grubišića. Ima ih doista puno, ali to ne bi trebalo čitatelja obehrabriti da uzme u ruke taj zanimljiv i iz više razloga pažnje vrijedan prijevod. Prevoditelj se sam pobrinuo da u kratkom uvodu u svaki psalam, a pogotovo u bilješki uz nejasni redak u tom psalmu ponudi pomoć za shvaćanje njegovih namjera s takvim prijevodom. Nastojanje da se ostane što vjerniji izvorniku kao i hrabro korištenje jezgrovitih, a donekle zaboravljenih hrvatskih izraza, glavna su obilježja Grubišićeva prijevoda Psaltira te on zasigurno predstavlja obogaćenje hrvatske bibličistike i zaslužuju da se i na ovaj način oda dužna zahvalnost prevoditelju i njegovu djelu.

fra Ivan Dugandžić

ZAHVALA

Zahvaljujemo fra Ivanu Dugandžiću na priloženom tekstu kojim nas je obogatio i rasvijetlio nam pozadinu ovog iznimnog prijevoda Psalama fra Silvija Grubišića. Fra Ivan Dugandžić rođen je 1943. g. u Krehinu Gracu, općina Čitluk, BiH. U Dubrovniku je završio gimnaziju, a nakon mature pristupio je franjevačkom redu 1962. g. U Sarajevu i Koenigsteinu (Njemačka) studirao je teologiju. Za svećenika je zaređen 1969. godine. U Wuerzburgu u Njemačkoj pohađao je postdiplomski studij i doktoratom iz biblijske teologije. U Međugorju je živio i radio u dva navrata od 1970. do 1972. i od 1985. do 1988. Tek od 1990. g. živi i radi u Zagrebu. Na Katoličkom bogoslovnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu predaje teološke predmete poput biblijske teologije i egzegeze Novog zavjeta. Objavljeni su mu mnogi znanstveni radovi u teološkim znanstvenim časopisima, i uz to autor je više knjiga teološke tematike. Uz znanstveni rad, pisao je popularne biblijske teme za vjerske listove. Trenutno je u mirovini u Međugorju.

Psalmi

Psalam 1

- 1* Koje sreće čovjeku,
koi na vijećanje opakih ne zalazi,
u skupštini grješničkoj ne sudjeluje,
niti sjedi na sjednici bezbožnih.
- 2* Već iz nauka Gospodnjeg crpe užitak,
iz njegova nauka naviješta dan i noć.
- 3* Taj će biti kao stablo
presadeno pokraj voda tekućica,
što u pravo vrijeme svojim plodom rada,
lišće mu se nikada ne osuši.
Sve, što radi za rukom mu ide.

1:1 Upadno je razlikovati se od drugih prevoditelja. U najmanju ruku čitatelji će se pitati: Zašto to? – Prijevod s jednog jezika na drugi, kao mnogo štošta drugog, ovisi o ukusu. Jedan prevoditelj može više cijeniti vjernost izvorniku, dok se drugi može više zanositi izražajem jezika, na koji prevodi. Osobno držimo, da je glavnije prevoditi vjerno, pogotovo ako se izvorna misao da stilski lijepo izraziti vjernim prijevozom. E dobro. Prvu riječ prvog psalma prevode: *Blago!* U drugim jezicima također isto tako, iako je u hebrejskom upotrebljena imenica: *ašre*. Mislimo, da se u hrvatskom *ašre* izražava lijepo, ako se prevede imenično, kako smo preveli. Istodobno je prijevod vjeran izvorniku. Nastojat ćemo postupati prema ovom pravilu i na drugim mjestima. Tako zaista radimo već u drugom stihu. Mjesto uobičajenog izraza: *ne slijedi savjeta*, prevodimo *asah* sa *vijećanje*. Prema rječniku riječ znači i ovo, a više je u duhu hebrejskoga jezika, koji se odlikuje opipljivošću izražaja. Poznavatelji jezika opravdavaju prevadanje *derek* sa *skupština*, mjesto starog put.

1:2 Na temelju čitanja Ugaritskih spisa prijedlog *be* može značiti, i *iz*, a ne samo *u*. S tim u vidu i oslanjajući se na Dahoodovo obrazlaganje prevodimo ovako.

1:3 Prvotno je značenje glagola upotrebljena *presaditi* ili *zasaditi*. Možda je pisac mislio na presađivanje pravednika u vječno blaženstvo.

⁴ Nisu takvi zlikovci!

Oni su ko pljeva, što je vjetar raznosi,

⁵ Tako se ni zlikovci ne će održati

na mjestu suđenja;

nit grješnici u skupu pravednih.

^{6*} Gospodin će, međutim, čuvat zbor pravednih,

dok će se zbor opakih raspasti.

Psalam 2

¹ Zašto se narodi skupljaju,
i svijet svoje čete broji?

² Zašto se kraljevi zemaljski ušančuju,
knezovi se rote protiv Gospoda i njegova pomazanog?

^{3*} »Raskinimo njihove gužve,
stresimo sa sebe jaram njihov!«

⁴ Ustoličenik se s neba podsmijeva
Gospodin se njima ruga.

⁵ U gnjevu svome razgoni im namjesnike,
u bijesu ih svom razbija.

^{6*} Ali ja sam pomazan da mu budem kralj
na Sionu, svetom mu brdu.

^{7*} Proglasit ću Gospodnju odluku:
»Ti si moj sin«, reče mi,
»Danas sam ti ocem postao.

1:6 Riječ *derek* ovdje još bolje odgovara svome drugotnom značenju.

2:3 Negve, okovi, lisičine riječi su, koje pretpostavljaju neku kovinu, gvožđe. A u doba nastanka psalma, 10. stoljeće prije Krista, po svoj prilici, željezo je još bila rijetkost. U Palestini su Filištejci imali *monopol* nad željezom. Stoga *mosarot* mora označivati *gužve*. Do njih je bilo lako doći: prave se od pruća. Konopljika, vrbovina, lozovina, bjelolozza za gužve su kao stvoreni.

2:6 Ovo govori kralj.

2:7 *Ti si moj sin*, to jest posinjenik Gospodinov. Dok su Kanaanci držali o svome kralju, da je sin nekog božanstva, kod starih Izraelaca nigdje se ne nalazi traga sličnoj tvrdnji.

- ⁸ Pitaj blago od mene, i dat ću ti;
narodi će biti baština tvoja;
sve do kraja zemlje tvoje vlasništvo.
- ⁹ Isprebijat ćeš ih motkom, željeznom
razbiti ih ko lončarev ćup.«
- ¹⁰ Zato, kraljevi, budite razboriti,
opametite se, vladari zemaljski.
- ¹¹ Gospodinu služite strahopoštovanjem,
strepite, smrtnici!
- ¹² Da ne plane srdžbom i zbor vam izgine,
jer gnjev njegov učas se raspali,
Blago svima, koji se u nj uzdaju!

Psalam 3

- ¹ *Davidov psalam – kad je bježao od svog sina Absaloma.*
- ² O Gospode, kako su se protivnici moji umnožili!
Koliko ih ima, što se na me dižu!
- ³ Mnogo ih je, što mi na život vrebaju.
* »U Bogu mu spasa nema!« – govore.
- ^{4*} Ali ti ćeš, Gospode, biti moj gospodar cijelog mi života,
slava moja, što mi glavu uspravlja!
- ⁵ Zavapim li iza svega glasa Gospodinu,
s gore svoje svete usliša me.
- ⁶ Legnem li na počinak,
opet se ustanem, jer Gospodin me uzdrži.
- ⁷ Ne bojim se kopalja svjetine,
postrojene protiv mene na sve strane.

3:3 *Selah*, riječ je zabilježena u psalmima 71 put. Po svoj prilici bila je upozorenje sviračima u Hramu da počnu sviranjem na označenom mjestu.

3:4 Riječ *magen* u ovom retku prevodimo s *Gospodar*. Ugaritski spisi, prema Dahoodu, sile na ovu promjenu.